

ним случајевима) сасвим довољно. Самим тим отпада један од битних елемената карактеристичних за појам више силе, тј. непредвидивост таквог догађаја.

У ваздушном транспорту је опште усвојено правило по коме се сматра да превозилац није показао довољну пажњу ако пре почетка превоза није затражио обавештења о атмосферским приликама. Зато се, на пример, према совјетском ваздухопловном праву возар ослобађа од одговорности за штету која би настала услед елементарних догађаја само у случају кад се та штета није догодила за време трајања лета ваздухоплова. На овај начин се превозилац присиљава на примену веће брижљивости приликом извршења превоза.

8. Из изложеног се може закључити да је од свих случајева законског искључења одговорности превозиоца најспорније питање његовог ослобађања од одговорности услед више силе, нарочито с обзиром на супротна гледишта у правној теорији и судској пракси у вези са разликовањем између више силе и „случаја“. У ствари, можемо рећи да веома често од саме технике и услова под којима се обавља транспорт зависи да ли ће се неки догађај сматрати спољним ил унутрашњим у односу на транспортно предузеће. С обзиром на то да се наука налази у сталном развоју а да су и транспортна предузећа све боље опремљена и организована, можемо рећи да све већи број догађаја постепено излази из оквира појма више силе и улази у појам случаја. Самим тим и виша сила постепено губи онај значај који је раније имала у транспортном праву, тако да ће и случајеви ослобађања превозиоца од одговорности услед више силе бити све ређи.

Др. Зоран Антонијевић

О КОДИФИКАЦИЈИ ПОРОДИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА

Уставна реформа, у складу са нашим привредним и друштвеним развитком, приводи се крају. Низ основних питања даље изградње социјалистичког друштва решен је или се решава. Наш правни систем, чији су основи положени Уставом Федеративне Народне Републике Југославије од 30. I. 1946, даље се изграђује и усклађује са развојем нашег друштва које је у непрестаном развтику. У вези са овим променама и брзим развитком нашег друштва и због њих настају многе промене у породици и породичним односима. То указује на потребу да се поново покрене питање даљег усавршавања нашег породичног законодавства и евентуалног кодификовања нашег породичног права.

1. Непосредно после доношења Устава ФНРЈ и устава народних република на основу овлашћења из чл. 44, т. 23, Устава ФНРЈ, законодавни органи донели су низ закона којима су брак и породица правно уређени. То је учињено или у облику основних закона којима се даје могућност народним републикама да својим прописима регулишу извесне специфичности у складу са обичајима, особеностима и традицијама народа те републике, или у облику савезних закона који важе за целу

Федеративну Народну Републику Југославију (1). Поред ових закона који непосредно уређују брак, породицу и старатељство, донесен је низ прописа који регулишу статусна питања грађана, непосредно или посредно везана за питања брака, породице и породичних односа (2). Сви ови прописи су у суштини значајна допуна породичног законодавства, па се рачунају у допунске формалне изворе породичног права.

Исто тако треба истаћи да се нека иста питања регулишу у два па чак и у три законска текста (на пример, питање односа родитеља и деце решава се чл. 6, 68 и 69 Основног закона о браку и одредбама Основног закона о односима родитеља и деце и Законом о усвојењу; питање издржавања деце — чл. 6, 8, 68 и 69 Основног закона о браку, чл. 6, 32—39 Основног закона о односима родитеља и деце; питање надлежности истих органа — суда, органа старатељства у свим другим породичним законима, итд.).

На основу овлашћења из савезних породичних закона, народне републике су донеле неколико закона (3).

Све ово породично законодавство као саставни део нашег правног система представља логичну целину, у основи усклађену, јер се заснива на истим основним уставним принципима (као што су, одвојеност цркве од државе и отклањање утицаја верских организација из области брака и породице; равноправност мушкарца и жене у свим областима друштвеног, привредног и друштвенополитичког живота, па и као брачних другова и родитеља; равноправност ванбрачне деце са брачном у односу на родитеље и нарочита заштита деце и малолетника којима се поред породичне обезбеђује и државна заштита). Иако је ово породично законодавство стварано у првим годинама по ослобођењу, такоређи на почетку изградње нашег правног система, може се с правом рећи да нас, после петнаестак година примене у пракси, да је оно садржински и правотехнички остварило успела решења низа битних проблема из

(1) У прву групу долазе Основни закон о браку од 3. IV. 1946 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 29/46), Основни закон о старатељству од 1. IV. 1947 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 30/47), Основни закон о односима родитеља и деце од 1. XII. 1947 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 104/47), а у другу групу Закон о усвојењу од 1. IV. 1947 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 30/47).

(2) То су, на првом месту, Закон о државним матичним књигама од 1. IV. 1946 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 29/46), Закон о личном имену од 1. XII. 1947 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 100/47), Закон о проглашењу несталих лица за умрла и доказивање смрти од 26. IV. 1952 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 24/52), а потом и Закон о наслеђивању од 11. V. 1955 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 20/55), Закон о парничном поступку и Уводни закон за закон о парничном поступку од 23. I. 1957 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 4/57), Закон о надлежности општинских и среских народних одбора и њихових органа од 12. XII. 1957 („Службени лист ФНРЈ“, бр. 52/57), као и низ других прописа, нарочито из области социјалне заштите.

(3) То су: Закон о признавању пуноважности бракова склопљених пре 9 маја 1946 (закон НР Србије од 12. XI. 1948, „Службени гласник“, бр. 53/48, закон НР Хрватске од 22. V. 1950, „Народне новине“, бр. 23/50, закон НР Словеније од 20. VI. 1950, „Урални лист“, бр. 20/50, закон НР Босне и Херцеговине од 27. IX. 1950, „Службени лист НР Босне и Херцеговине“ бр. 32/50, закон НР Македоније од 6. X. 1950, „Службен весник“, бр. 16/50, и закон НР Црне Горе од 21. VII. 1950, „Службени лист НР Црне Горе“, бр. 21/50), Закон о имовинским односима брачних другова (закон НР Србије од 6. V. 1950, „Службени гласник“, бр. 6/50; закон НР Хрватске од 22. V. 1950, „Народне новине“ бр. 23/50; закон НР Босне и Херцеговине од 27. IX. 1950, „Службени лист НР Босне и Херцеговине“, бр. 32/50; закон НР Македоније од 6. VI. 1950, „Службен весник“ бр. 16/50, и закон НР Црне Горе од 21. VII. 1950, „Службени лист НР Црне Горе“, бр. 21/50) и Закон о вршењу старатељства (закон НР Србије од 6. II. 1950, „Службени гласник“ бр. 6/50, закон НР Македоније од 6. VI. 1950, „Службен весник“ бр. 16/50 и закон НР Црне Горе од 21. VII. 1950, „Службени лист НР Црне Горе“, бр. 21/50).

области правног уређења брака и породице. Штавише, оно садржи извесна нова и оригинална решења у складу са нашим потребама која представљају допринос савременом социјалистичком породичном праву. Ово законодавство је мењано и допуњавано, али су изменама и допунама само отклоњени неки недостаци или су унете неопходне допуне, изазване животним потребама.

2. Поводом породичног законодавства развила се знатна судска пракса. Њој је нарочито погодовало што су многе норме породичног права дате у виду правних стандарда, гипких директива које омогућују суду да има врло активну улогу у примени права и да иде у корак са животним потребама. И поред тога судови су се у примени породичних закона нужно суочавали са низом проблема и били принуђени да попуњавају неке законске празнине (на пример, која је доња граница старости за ступање у брак и начин давања дозволе за ступање у брак малолетнику; ко је надлежан да расправља и одлучује о чувању и васпитању деце у случају развода брака; када се и како врши покушај мирења супруга у случају развода брака; може ли се брак развести споразумом супруга; може ли се за основ пресуде за развод брака узети пристанак на развод староца одсутног брачног друга; може ли уговор заменити закон у погледу основаности давања издржавања; може ли суд по службеној дужности, поводом тужбе за утврђивање очинства ванбрачног детета, проширити поступак и на лице које није обухваћено тужбом; која су лица активно и пасивно легитимисана у парници за оспоравање брачног очинства) (4), или да неке текстове у примени модификују дајући им ново значење (на пример, одлуке судова поводом захтева за издржавање брачног друга у току брака — чл. 13 Основног закона о браку, или поводом захтева за издржавање по разводу брака — чл. 70 Основног закона о браку, или поводом захтева наследника да оспоре брачног детета — чл. 28—30 Основног закона о односима родитеља и деце) (5).

Исто тако, поред више уџбеника и монографија, објављен је низ чланака и других радова у којима су са становишта теорије и праксе, разматрана многа спорна питања из области породичног права.

(4) Види: Упутство о поступању судова при решавању молби за дозволу ступања у брак по чл. 23 Основног закона о браку од 22. III. 1949. „Народни правник“, 1949, бр. 2—3; Упутство Врховног суда ФНРЈ о надлежности окружних судова да решавају о чувању, васпитању и издржавању деце, СУ бр. 396/48, од 29. X. 1948. „Народни правник“, 1948, бр. 5—6; Упутство Врховног суда ФНРЈ о примени чл. 80, 56 и 77 Основног закона о браку, СУ бр. 458/47. „Народни правник“, 1947, бр. 6—8; Упутство Врховног суда ФНРЈ о обавези на издржавање брачног друга, СУ бр. 1019/48, од 25. XII. 1948. „Народни правник“, 1949, бр. 1; Распис Врховног суда ФНРЈ, СУ бр. 361/50 од 10. VI. 1950. „Народни правник“, 1950, бр. 3—4; Начелно мишљење Проширене опште седнице Савезног врховног суда бр. 1/60 од 4. IV. 1960. Збирка судских одлука, књ. V, св. I.

(5) В. Упутство Врховног суда ФНРЈ, СУ бр. 1019/48, од 25. XII. 1948. „Народни правник“, 1949, бр. 1; Одлуку Врховног суда НР Босне и Хецеговине, Гж 9/56, Збирка судских одлука, 1956, књ. I, св. I, бр. 87; Одлуку истог суда Гж 106/55, „Правни живот“, 1955, бр. 12; Одлуку Савезног врховног суда Гж 170/54; Врховног суда АП Војводине ГЗЗ 49/57, Збирка судских одлука књ. II, св. 2, бр. 351, као и одлуку истог суда ГЗЗ 42/56. „Гласник Адвокатске коморе АП Војводине“, 1956, бр. 9; Начелно мишљење Проширене опште седнице Савезног врховног суда, Збирка судских одлука, књ. II, св. 1; Одлуку Врховног суда НР Србије, Гж 362/56, Збирка судских одлука, књ. I, св. I; Одлуку Врховног суда АП Војводине, Гж 384/55. „Гласник Адвокатске коморе АП Војводине“, 1956, бр. 6; Решење Врховног суда НР Хрватске, Гзз 103/51, Збирка одлука врховних судова, 1952, књ. I, бр. 239.

3. Многи законски прописи касније донети мењали су или укидали прописе породичног права. Навешћемо неке од њих. Уводним законом за Кривични законик од 28. II. 1951, чланом 19, т. 3, укинута је глава VII Основног закона о браку која садржи кривичне одредбе. Законом о наслеђивању регулисано је међусобно наслеђивање брачних другова, чиме су стављене ван снаге одредбе чл. 65 и чл. 71 Основног закона о браку. Законом о грађанском праничном поступку регулисано је питање поступка у брачним парницама, па су одредбе чланова 72, 74, 76, 77, 79 и 80 Основног закона о браку постале непотребне. Многе одредбе породичних закона постале су неактуелне услед промена које су наступиле доношењем других закона (на пример, чл. 91, т. 2—5, чл. 92, ст. 2, чл. 93—96 и чл. 98 Основног закона о браку, или чл. 3, 4, 11 Основног закона о старатељству).

4. Сукцесивно доношење прописа из ове области нужно је довело до тога да су решења извесних питања различита у разним законским текстовима (на пример, породично име супруга по разводу брака по Основном закону о браку и по Закону о личним именима). Многе одредбе се понављају у породичним законима мада постоје у прописима о личном статусу грађана и обрнуто (на пример, питања уређења чл. 33—35 Закона о државним матичним књигама регулишу се и одредбама чл. 7 и 36 Основног закона о браку и чл. 3 Закона о усвојењу, а питања регулисана чл. 7 Основног закона о браку — питање породичног имена брачних другова и деце — регулишу и чл. 8, 9, 10 и 11 Закона о личним именима).

Слично је и са правном терминологијом. Свакодневне потребе наметале су хитно доношење закона којима се уређују брак, брачни и породични односи и статусна питања. Изградња нашег правног система била је у току, па су многа начелна и термилошка питања решавана током доношења тих прописа. Због тога је било тешко ускладити решења свих ових питања. Није било ни мало лакше у погледу правних израза, техничких термина, нарочито за институције и појмове који су имали нову садржину. Због тога има означавања истих установа разним терминима, или што је још горе, употребљавање стручних термина који не изражавају праву садржину појма који треба да покрију. Та се неусклађеност, уочена одмах по доношењу ових закона, данас још више запажа и указује на потребу да се отклони. Навешћемо овај пример: Закон о државним матичним књигама (чл. 2 и 22) предвиђа да се поред осталих чињеница у матичну књигу рођених уписује „одрицање очинства и материнства“ и „продужење очинске и старатељске власти“. Ови термини не одговарају садржини института оспоравања очинства и материнства, родитељског права и старатељства које познаје наше позитивно породично право (оспоравање очинства — чл. 28—31 Основног закона о односима родитеља и деце, родитељско право — чл. 1 истог закона, старатељство — чл. 1 и 2 Основног закона о старатељству).

Питање колизионих норми такође није јединствено решено. Основни закон о браку (глава VI, чл. 82—86) даје одредбе о примени страног права. Основни закон о старатељству чини то делимично (чл. 50), док

Основни закон о односима родитеља и деце и Закон о усвојењу уопште не дају колизионе норме. Добро је познато колики је то недостатак нашег продишног законодавства с обзиром на све веће кретање становништва услед наглог развоја међународног саобраћаја.

5. — Мада се сви наши породични закони заснивају на истим основним начелима и садрже низ извршних решења, што све чини да су ови прописи трајније природе, веома динамичан развитак наше земље, промене материјални услови, даљи развитак нашег правног система и искуства стечена у примени ових закона намећу потребу да се извесне норме нашег породичног права поново испитају, да се неке одредбе ускладе и да се унесу извесне измене и допуне. Због тога се последњих година приступило проучавању ових проблема, па је поред законодавних и више стручних поткомисја, састављених од наших најбољих правника, радило на проучавању могућности да се постојећи породични закони измене и допуне. Из тог рада настало је неколико нацрта измењених и допуњених породичних закона (Основног закона о браку, Основног закона о односима родитеља и деце, Закона о усвојењу, Основног закона о старатељству), као и нацрт новог Закона о органу старатељства. Услед недовољне координације рада ових стручних тела основни недостатак ових нацрта је неусклађеност у неким схватањима, што је довело до различитих решења. Због тога је касније образована једна стручна комисија којој је поверено да проучи извесне проблеме, пре свега питање органа старатељства, и да се позабави како питањем усклађења нашег породичног законодавства са новонасталим потребама, тако и његовим евентуалним кодификовањем.

6. Основни принципи нашег породичног права издржали су животну пробу и у примени доказали да су реално постављени и да су напредни јер су омогућавали даљи развој породице и породичних односа. Због тога нема потребе да се ови основни принципи мењају већ и даље треба да остану сигуран темељ наших прописа о породици. Штавише, њихово спровођење у досадашњој пракси и развој нашег друштва омогућују корак даље у још потпунијем и садржајнијем остварењу ових принципа.

Међутим, постоји низ проблема и питања о којима се расправљало у нашој правној књижевности, у дискусијама наших правника, па и у нашој широј јавности, чије се даље проучавање и решавање намеће приликом ревизије породичног законодавства. Навешћемо само нека од њих која нам се чине важнија.

Прва група питања тиче се брака. Прописи о браку треба да буду не саамо актуелизирани, о чему је већ било речи, већ и знатно допуњени. Потреба за тим је констатована још у Закону о допуни Основног закона о браку — „Службени лист ФНРЈ“ бр. 18/1955 (нови члан 97а Основног закона о браку: „Овлашћује се Савезно извршно веће да донесе ближе одредбе о раду органа приликом закључивања брака“), а о томе сведочи низ одлука наших судова и дискусија о појединим проблемима. Исто тако, и поред извесног неразумевања за суштину проблема, у први план се истиче и питање веридбе. Можда још значајније, нарочито с об-

зиром на друштвени значај ове негативне појаве, јесте питање развода брака и уређења његових последица, нарочито у погледу издржавања и заштите деце разведених родитеља.

Друга група питања која се не могу мимоићи јесте из области породичних односа. Оспоравање очинства је последњих година било у више махова предмет расправљања (која су лица овлашћена да оспоравају брачност детета, питање пасивне легитимације, рокови) па би судска пракса која се бавила овим питањем и дискусија која се о томе водила били корисна подлога за решавање овог проблема законским текстом. Даље поправљање положаја ванбрачне деце, или, још боље, усклађивање са осталим прописима који су у томе отишли корак даље (Закон о наслеђивању). Нарочито је значајан проблем усвојења о коме се већ дискутује не само међу стручњацима већ и у нашој јавности (на првом месту о могућности увођења потпуног усвојења, попут адоптивне легитимације француског права), као и питање породичног смештаја деце у хранитељске породице с накнадом или без накнаде.

Трећа група такође веома важних питања односи се на старатељство, нарочито на његову организацију. Решавање проблема органа старатељства већ је у току, иако се у практичном прилажењу решавању овог проблема наишло, на знатне тешкоће. Ово је питање у тесној вези са проблемом развоја станбених заједница, као проширених породица, и комуне. Његово правилно решавање треба да омогући јачање породице и да мешање државе у породицу ограничи на разумну меру.

7. Наше породично право било је досада уређено низом закона. Из свега што је раније речено може се видети да је ревизија тих закона неопходна. Иако су у том правцу учињени први кораци, може се рећи да је врло позитивно што се са овом ревизијом не жури чиме се омогућује да се проналазе боља решења. Међутим, питање је да ли би било довољно извршити само ревизију постојећих породичних закона или би било целисходније и корисније прићи комплексној ревизији ових текстова и створити јединствени законик о породици. Тиме се опет поставља на дневни ред питање места породичног права у нашем правном систему.

Постојање више породичних закона, њихово сукцесивно доношење и измене учињене у прописима породичног права касније донетим прописима, неусклађена терминологија, искуства судске праксе, поред осталих разлога, показују да постоје оправдани разлози да се приступи правном уређењу породице и породичних односа на једном месту, у једном законском тексту. Изнети аргументи иду у прилог оваквом схватању и већина правника заступа овакво становиште.

Међутим, питање је да ли је породично право посебна грана нашег правног система или је део грађанског права. Другим речима, питање је да ли правно уређење породице и породичних односа треба учинити у једном породичном законик у или на традиционалан начин у оквиру грађанског законика

По мишљењу које преовлађује засада у нашој правној теорији и у нашој правној политици, породично право је засебна грана и као таква

није саставни део грађанског права (6). За ово мишљење се углавном наводи као основни, главни разлог да је у породичном праву тежиште на уређењу личних, неимовинских односа а имовински односи који су у вези са њима имају углавном непрометни карактер, док је у грађанском праву тежиште на имовинским односима, претежно из области робноновчаних односа. Многи прописи породичног права су претежно императивног карактера, насупрот грађанском праву чије су нормe претежно диспозитивног карактера. Због природе односа које уређују извесни прописи породичног права, немају све особине правне нормe и више личе на моралне препоруке но на правне нормe. Има, истина, и супротних становишта (др. Димитар Поп-Георгијев) али аргументи нису убедљиви (7).

Туђа искуства нису јединствена. У току XIX века у правној науци је преовладала познати четвородеобни систем грађанског права (стварно, облигационо, породично и наследно) а напуштен је систем Јустинијанових институција, у којима се није нигде изучавало на једном месту ни лично породично, ни имовинско породично, а наследно је улазило у стварно право. Све велике кодификације грађанског права током XIX и почетком XX века (Француски грађански законик од 1804, Аустриски од 1811, Немачки од 1896, Швајцарски од 1907) уређивали су породично-правне односе у оквиру Грађанског законика. Тако је после Француске револуције у буржоаској правној науци породично право било у склопу грађанског права. Ово схватање преовлађује углавном и данас у буржоаским земљама. Међутим, још у току XIX века јавља се у науци и кодификаторској пракси идеја о одвајању породичног права од грађанског и о његовом посебном регулисању. Почев од Савињиа (Savigny), Пухте (Puchta), Унгера (Unger), а нарочито од Бринца (Brinz), Брунса (Brunns) и Сома (Sohm) развија се у правној науци идеја о одвајању породичног права од грађанског права. Један од највећих поборника ове идеје у нас и у свету био је наш познати правник др. Валтазар Богишић (8). Он је ову идеју са успехом спроводио у свом кодификаторском раду у Црној Гори. Ова идеја је остварена, мада са другог аспекта и са новом садржином, у знатном броју земаља које остварују социјализам. Први корак на овом путу учинио је Совјетски Савез после Октобарске револуције а потом после Другог светског рата породичне законике су донеле и остале земље које изграђују социјализам, па чак и неке за-

(6) Др Јован Ђорђевић: Прилог питању система социјалистичког права ФНРЈ, „Архив за правне и друштвене науке“, 1950, бр. 1; др. Мехмед Беговић: Породично право, Београд, 1949, с. 15; др. Ана Прокоп: Семејно право во општиот систем на правото, „Преглед“, Скопје, 1952, бр. 1, с. 22; idem: Коментар Основном закону о браку, Загреб, 1953, с. 17; др. Радомир Лукић: Теорија државе и права, II, Београд, 1954, с. 352, и Увод у право, Београд, 1961, с. 380; др. Адам Лазаревић: О проблемима кодификације с нарочитим освртом на привредне прописе, „Анали Правног факултета у Београду“, 1955, бр. 1, с. 24; др. Андрија Гамс: Увод у грађанско право, II, изд. Београд, 1956, с. 100; др. Алојзиј Финжгар: Родбинско право, Љубљана, 1957, с. 8—9.

(7) Др. Димитар Поп-Георгијев: Местото на семејното право во правниот систем на ФНРЈ, „Годишник на Правниот факултет во Скопје“, III, 1956—1957, с. 111—136.

(8) Др. Валтазар Богишић: Положај породице и наследство у правном систему, Београд, 1893; др. Томица Никчевић: Богишићеве припреме за Закон о браку у Црној Гори, „Анали Правног факултета у Београду“, 1958, бр. 4.

падроевропске државе (9). Али и овде има различитих решења. Једна група земаља (на пример, Чехословачка, Румунија) регулише породичне односе, као и СССР, јединственим законом, док лични статус регулише грађанским законом. Друга група земаља уз породичноправне односе регулише и статусне односе (на пример, Бугарска). Трећа група земаља регулише брак и породичне односе у више посебних закона (на пример, ФНРЈ).

У последње време питање кодификације није актуелно само код нас. Оно је такође не дневном реду и у Пољској и у СССР. Пољска, изгледа, припрема кодификацију по класичним принципима Пандекта, уклапајући и породично право у грађански законик (10). Р Совјетском Савезу после XX Конгреса КПСС развила се жива дискусија о систему права и потреби за новом кодификацијом, па и за новим кодификовањем породичног права у којој је јасно изражено схватање да породично право треба кодификовати посебно, изван грађанског кодекса (11). По пројекту Основа грађанског законодавства СССР и савезних република: „Совјетско грађанско законодавство регулише имовинске и с њим у вези неимовинске односе у циљу јачања и развика социјалистичког система привреде и социјалистичке својине, стварања материјално-техничке базе комунизма и што потпунијег задовољења материјалних и духовних потреба грађана“ (чл. 1). „Породични, радни и земљишни односи, као и односи у колхозима који проистичу из правила пољопривредног артеља, регулишу се одговарајућим породичним, радним, земљишним и колхозним законодавством“ (чл. 2, ст. 3, поменутих Основа) (12).

У нашем досадашњем правном систему, а као што смо видели и у већини социјалистичких земаља, породично право је посебна грана права од почетка изградње нашег правног система. Уставни закон од 13. I. 1953 (чл. 15, тач. 5) то потврђује говорећи о посебном основном законодавству о браку, породици и старатељству. Нема разлога да се од овог становишта одступа. Штавише, раније изнете чињенице иду у прилог мишљењу да треба поћи корак напред и кодификовати породично право у једном посебном закону.

8. Ако се пође од става да је у савременим условима потребно извршити кодификовање породичног законодавства, појављује се проблем: шта обухватити овим кодексом. У првом реду поставља се питање да ли кодексом треба обухватити: а) нормирање имовинских односа

(9) На пример, у Француској је донет посебни закон о породици Code de la famille et de l'aide sociale (од 24. I. 1956), Recueil Dalloz et Sirey, 1956, 6—7.

(10) Зигмунт Опузински: Законодавни рад у области судског права у НР Пољској, „Наша законитост“, 1957, бр. 5—8.

(11) И. С. Гуревич: О неких питањима у области породичног права, „Советское государство и право“, 1956, 9; А. И. Пергамент: Правовое положение небрачных детей должно бит изменено, „Советское государство и право“, 1956, 9; Г. М. Свердлов: К вопросу о кодификации брачно-семейного законодательства, „Вопросы кодификации“, Госјуриздат, Москва, 1957; Е. Ковалева: Улучшит законодательство о браке, семе и опеке, „Социалистичкаја законитост“, 1956, 12; М. Г. Масевич: Некоторые вопросы кодификации семейного законодательства, „Советское государство и право“, 1958, 11, и тамо наведена литература.

(12) Основи грађанског законодавства и грађанског судског поступка СССР и савезних република, пројекти, Институт за упоредно право, Београд, 1960, серија Е, бр. 24.

у браку и породици који су досада били у надлежности република, и б) правно регулисање статусних питања.

а) *De lege lata* основним и савезним законима уређени су првенствено лични односи у браку и породици. Имовински односи су регулисани републичким законима. У време доношења основних закона овакво решење је имало оправдање јер се морало водити рачуна о ранијем постојању шест правних подручја са особеностима сваког од њих. Упоредивањем текстова истоимених републичких закона о имовинским односима брачних другова може се без много напора констатовати да се они, са малим изузецима, садржински готово у потпуности подударају (на пример, Закон о имовинским односима брачних другова НР Словеније нема прописа о мехру јер на територији ове републике нема припадника исламске вероисповести). Поред тога не може се ммиоићи чињеница да су многе особености појединих крајева превазиђене животом у истом друштвеном и правном систему. С друге стране, такође се мора водити рачуна и о повратном утицају права као наградње на базу и отуда и потребе да се све мање води рачуна о извесним особеностима које понекад одражавају и заосталост. Све ове чињенице наводе на помисао да би поред личноправних било целисходно кодексом обухватити и имовинскоправне односе у браку и породици. У сваком случају било би корисно покренути дискусију о овом питању.

Много теже је питање да ли поред породице и породичних односа треба обухватити закономиком и статусна питања. У том случају то би био законик о лицима и породици. Већ је речено да многи разлози говоре о корисности оваквог подухвата. Постоје и туђа законодавна искуства у овом правцу (на пример, Бугарска — Закон о лицима и породици). Међутим, мора се водити рачуна о томе да у већини случајева питања која се односе на субјекте права, дакле и физичка лица, законодавци, нормирају грађанским законикима. На овом становишту стоји већи број савремених законодаваца.

9. Социјалистичко друштво даје нову основу брачним и породичним односима. Ствара нови морал у личним односима и омогућује враћање човека његовој правој људској природи. „Промена брачних и породичних односа је историјски процес у коме треба савлађивати објективне, материјалне препреке, као и заостале навике, предрасуде и схватања која су на подручју ових односа нарочито дубоко укоренења“ (из Програма Савеза комуниста Југославије). Породично законодавство треба да омогући да се овај процес промена брачних и породичних односа правилно развија и да створи погодну платформу за отклањање личних и породичних проблема који нужно настају услед нових услова и новог начина живота. Стварање новог породичног законика треба да буде засновано на досадашњим искуствима како наше тако и иностране друштвене стварности.

За спровођење кодификације породичног права потребно је предузети низ мера. Неке предрадње извршиле су поткомисије радећи на изради измена и допуна сада важећих савезних закона из области по-

родичног права. Ово предложено новелирање ће корисно послужити да се уочи низ проблема. Поред тога, потребно је пре свега провести основна социолошка истраживања у овој области, обраћајући пажњу нарочито на оне личне и породичне односе који представљају главни ослонац развоја који су у развоју и који нормално треба да буду најнапреднија снага (радничка породица). При томе не треба губити из вида ни елементе који су од значаја у трансформирању најбројније породице (сеоске, по правилу патријархалне) у радничку (која се развија с тенденцијом да постане социјалистичка породица). С друге стране не треба запоставити ни искуства судске и остале праксе из ове области која су су засада недовољно прикупљена и проучена. Најзад, у овом послу треба се служити нашим и страним достигнућима из области друштвених наука. Због тога сматрамо да је за успешно кодификовање породичног права неопходно извршити озбиљне припреме.

10. Из свега изложеног да се закључити да правно уређење породице и породичних односа треба подврћи ревизији. То ће послужити не само да се досад важеће норме ускладе са развитком нашег друштва и да се отклоне постојећи недостаци већ и да се створе такви прописи који ће омогућити даљи развој породице у новим друштвеним условима. Правнотехнички је најцелисходније сва правна правила која регулишу ову широку и значајну област људских односа средити и у једном целом облику дати у виду једног законика о породици или законика о лицима и породици.

Др. Војислав С. Бакић

НЕКИ ПРОБЛЕМИ МЕЂУСОБНИХ ОДНОСА ОРГАНА ПРЕДУЗЕЋА

Управљање предузећем подлеже променама, као и уосталом, сваки институт. Прелазећи од државног управљања на самоуправљање није се зауставио даљи развој. Раднички савети постали су аутономни и ексклузивни највиши органи предузећа из саветодавних радничких савета. А сада се назире и у пракси испитују два даља правца развоја: с једне стране развија се радничко управљање у дубину, с друге стране, процес интеграције у привреди доводи до обједињавања, тј. спајања и удруживања предузећа и на тој основи настају специфични органи управљања. С обзиром на то што законодавство није дало правна решења за овај двоструки процес, предузећа вођена својим интересима и потребама уз асистенцију друштвене интервенције, прилагођавају се оскудним правним оквирима, чак их ломе тамо где нови процеси управљања не могу да даду довољну правну основу егзистенције.

Те промене у радничком управљању предузећем дешавају се када се посматрају у крупном плану збивања. Међутим, и међусобни односи органа предузећа, посматрајући их у микроплану, представљају интерес за свакодневни живот предузећа. Међусобни односи, права и обавезе органа имају далекосежнији значај него што им се често придаје. Као